

Seniausios Žemaitijos mokyklos jubiliejus

VLADA VENGRIENĖ

Varnių Motiejaus Valančiaus gimnazijos pastatas. Nuotrauka iš gimnazijos archyvo

2009 m. gruodžio 5 d. Varnių Motiejaus Valančiaus gimnazijoje pažymėti pirmosios Varnių mokyklos 540, vidurinės mokyklos 65, Vyskupo Motiejaus Valančiaus vardo suteikimo 20 metų jubiliejai.

Žiūriu Ragainėje į baltą debesį,
Link Varnių plaukiantį, –
Ir man ramu.
Ten broliai susirinkę stebisi
Prastųjų žodžių nepaprastumu.
Kazys Bradūnas

Senasis Vilniaus Universitetas 2009 m. paminėjo 430-ąsias įkūrimo metines. Mums, žemaičiams, labai svarbi ir kita data – 2009 m. pažymime 540-ąsias Varnių katedros mokyklos (M. Valančiaus žodžiais, „mokslnyčėlės“) įkūrimo metines. Seniausia Lietuvos mokykla veikė prie Vilniaus Katedros jau 1397 metais. Švietimas atėjo į Lietuvą kartu su krikščionyste. Žemaitija tapo krikščionišku kraštu tik XV a. pradžioje. XIV a. viduryje Žemaitija dar buvo užrašyta Ordiniui. Ir vis dėlto pirmosios katalikų tikėjimo lietuviškos knygos spaudai buvo parengtos Žemaitijoje, Varniuose, kurie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto valia tapo naujai įkurtos Žemaičių vyskupystės sostine. Naujajai vyskupystei trūko dvasininkų. Kandidatų reikėjo ieškoti tarp vietinių jaunuolių ir juos čia pat parengti. Grįžtelkime į dar senesnius laikus:

1218 m. gegužės 15 d. popiežiaus Honorijaus bulėje reikalaujama paremti Prūsijos vyskupą Kristijoną ir jo pagalbininkus, norinčius mokyti dvasininkais prūsų berniukus: „Taigi, kadangi mūsų sesuo bažnyčia, kurią Viešpats sau priglaudė Prūsijos krašte, yra dar mažutė ir neturi krūtų, kad netrūktų mokslo pieno kūdikiams, dar negalintiems valgyti kieto maisto, mūsų gerbiamas brolis, Prūsijos vyskupas, ir jo broliai, kaip jie praneša, nutarė įsteigti (tai yra labai reikalinga) mokyklą prūsų berniukams, kurie geriau negu at-eiviai išmokyti apie viešpatį Jėzų Kristų sakyti pamokslus ir skelbti Evangeliją savo tautai atversti į Viešpatį.“

Po 200 metų panaši situacija buvo ir Žemaitijoje. „Toj gadynėj

visuose Žemaičiuose nė vienos mokslnyčios ir nė kokios nebuvo seminarijos, todėl jaunuomenė mūsų nieko nemokėjo, o būtinai nieko nemokančią kaip galėjo švęsti į kunigus? Todėl vyskupas Motiejus II-asis metuose 1469 įsteigė Varniuose mokslnyčėlę, kurioj patalpino jaunikačius, ketančius kunigais būti,“ – skaitome M. Valančiaus „Žemaičių Vyskupystėje“. Mokyklos įsteigimas, be abejonės, labai svarbus faktas Varnių ir Žemaitijos istorijoje. Ilgainiui vietoj Katedros mokyklos atsirado kunigų seminarija (1622 m.), kurią globodavo jėzuitai. Apie 1628 m. seminarija iškelta į Kražius, nes ten veikė Jėzuitų kolegija ir mokyti seminaristus buvo patogiau. 1740 m. seminarija vėl grąžinta į Varnius, čia jai pastatytas naujas pastatas. Kiek daug ji, gyvavusi Varniuose iki 1864 metų, nuspelnė ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos dvasiniam ir kultūriniam gyvenimui, neįmanoma trumpame rašinyje papasakoti. Šio teksto tikslas bent lakoniškai apžvelgti išlikusias žinias apie Varnių mažąją mokyklą.

Iš pradžių ji buvo vuskupų ir kanauninkų išlaikoma. Kaip ir kito-se tų laikų mokyklose, čia buvo dėstomas triumai: gramatika, dialektika ir retorika. 1579 m. vizitatoriai dokumentuose nurodė, kad Varnių mokyklos magistras moko skaičiuoti, skaityti lotyniškai ir Katekizmo.

VARNIŲ MOKYKLA IKI 1918 METŲ

„Mokslnyčėlė“, istorikų duomenimis, buvo prie Katedros, o ši stovėjusi kairėje Varnės pusėje, ant kalvelės, kur dabar raudonuoja buvusios Seminarijos pastato stogai. Senoji Katedra buvo medinė, puošta senoviniais paveikslais, gerai prižiūrėta. 1680 m. miestelį ištiko didelė nelaimė – gaisras, kuris sunaikino Katedrą, kurios namus ir visą miestelį. Po gaisro nuspręsta Katedrą perkelti į saugesnę vietą – dešinijį upės krantą, kur Varnė daro vingį, kad ugnis nepasiektų pastato. Kartu su Katedra į kitą krantą kėlėsi ir mokykla, vyskupijos įstaigos. Nauja mūrinė Katedra išaugo 1691 metais. Kadangi vyskupijos archyvas dar ne kartą degė, neišliko duomenų, kur tada buvo įsikūrusi mokykla.

Nelaimingas Varniams buvo ir XVIII amžius. Šiaurės karas, ma-

ras nualino miestelį – 1710 m. Varniuose iš 300 žmonių liko tik 30. Be abejo, mokykla tuo metu taip pat turėjo smarkiai apnykti, kai kuriais metais iš viso neveikė. Gyventojai Varniuose keitėsi, laikui einant daugėjo žydų tautybės žmonių. XIX a. pr. miesto sklypų inventoriuose paminėta daug amatininkų (laikrodininkų, malūnininkų, net fortėpionų ir vargonų meistrų, 2 varpų liejikai, auksakaliai, odininkai, stalai, batsiuviai, 12 siuvėjų, 1 gydytojas), o mokytojų, deja, – nė vieno.

Žinoma, kad vyskupystės oficialas A. Juškevičius 1774 m. užrašė mokyklėlės išlaikymui 756 raudonosius, vyskupas Jonas Lopacinskis pastatydino trobelę mokytojui, o mokyklą įkurdino naujai pastatyta me vikariate (1777 m.). XVIII a. pabaigoje mokykla prakuto: kasmet joje mokydavosi apie 150 mokinių. XIX a. pradžioje joje dirbo labiausiai M. Valančiaus pagirtas mokytojas Ignacijus Štachas.

Po 1831 m. sukilimo pradėjus mokyklas rusinti, ir Varniuose mokytojais dirbo jau ne kunigai, o valdžios skiriami pasauliečiai. 1836 m. į Varnių mokyklą valdžia atsiuntė mokytoją Kaveckį. Tuo laiku mokinių buvo apie 40, ir tai tik žiemos mėnesiais. Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis ir lietuviškų mokyklų draudimas darė įtaką ir Varniams: visus keturis dešimtmečius ir dar keletą metų po spaudos draudimo panaikinimo Varnių mokyklos mokytojai buvo rusai. Bandyta varniškių vaikus mokyti ir privačiai. Privačioje mokykloje vaikus yra mokiusi Beniuševičiūtė-Šimelfenigienė, kuri buvo baigusi Liepojos mergaičių mokyklos 3 klases. Vienu metu toje mokykloje mokėsi net 48 vaikai. 1907 m. ši mokykla buvo uždaryta.

VARNIŲ MOKYKLA PO LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMO

1918 m. Varnių mokykloje buvo 4 skyriniai. Pirmasis mokytojas buvo lietuvis – Liudvikas Vasiliauskas, dirbęs apie 1918–1922 metus. Tai buvo atkaklus, griežtas žemaitis, kilęs iš Gaudkainio (netoli Zdoniškės). Pats sunkiai prasimušęs į mokslą, todėl labai jį brangino. Buvo eksternu baigęs Telšių gimnaziją. Sunkiū metu, kai nebuvo nei vadovėlių, nei metodikos knygų, jis auklėjo mokinius J. Biliūno kūrinių dvasia, skie-

Varnių pradžios mokyklos mokiniai apie 1920-uosius metus su mokytoju Liudu Vasiliausku ir A. Paukštaite

pydamas jautrumą, užuojautą, gerumą. Išvykęs iš Varnių, mokytojavo Alsėdžiuose, dirbo mokyklų inspektoriumi. Varnių pradinėje tuo metu buvo dėstoma ir vokiečių kalba. Ją dėstė A. Paukštaitė-Jogminienė.

Apie prieškarinę Varnių mokyklą prisiminimuose pasakoja šviesaus atminimo buvęs jos mokyns Jonas Bartkus: „Varniuose iki karo buvo 3 mokyklos: viena prie Žarėnų–Telšių kelių sankryžos, vadinama didžiąja, antra, vėliau sudegusi, – kur dabar yra ligoninė. Ją sudarė du pastatai, sujungti siauru koridoriumi. Tai buvo caro laikų pulkininko rezidencija. Aplink namą buvo didelis sodas, aptvertas galinga spygliuota tvora. Viename tų pastatų buvo vadinamoji mažoji mokykla, kitame – žydų mokykla. Abiejų tautybių vaikai žaisdavome viename kieme, vieni kitiems netrukdydavome. Pirmoji mano mokytoja buvo Rudaitienė (vardo, deja, nebeprisimenu). Buvo labai gera, tikra motina. Visus vaikus, tiek turtingų, tiek biednų žmonių, tiek dvi savo dukras, kurios kartu mokėsi, vienodai vertino, mylėjo ir vienodai bausdavo, o biednesnius gabius vaikus dar labiau mylėjo, net rodydavo savo dukroms pavyzdžiu.

Mokytojas Stasys Kaupas buvo Varnių valsčiaus mokyklų vedėjas, didžiosios mokyklos mokytojas. Reiklus, griežtas, žinodavo visų galimybes. Jeigu nepanaudoji savo galimybių, tinginiauji arba neleistinai išdykauji, verta būdavo jo bijoti, bet buvo at-

laidus ir geras. Duodavo skaityti gerų knygų iš savo bibliotekos, pasikviesdavo sekmadieniais į savo butą paklausti radijo laidų, nes radijas tada buvo naujiena.

S. Kaupas buvo aktyvus visuomenės veikėjas: kūrė jaunųjų ūkininkų organizacijas, kurioms priklausė daug jaunimo, rengdavo žemės ūkio kursų, pats skaitydavo paskaitas. Buvo gabus aktorius mėgėjas, organizuodavo vakarus su vaidinimais, pats režisuodavo. Mokykloje daug dėmesio skyrė eilėraščių deklamavimui, mėgo dainavimo pamokas – visa mokykla dainuodavom su savo mokytoju. Be to, buvo didelis patriotas, daug kalbėdavo apie Tėvynės grožį, jos istoriją, diegdamas Tėvynės meilę savo mokiniams.“

Mokytojas S. Kaupas buvo kilęs iš Betygalos valsčiaus. 1941 m. jį pirmą kartą areštavo, šeimą ištrėmė į Sibirą. Karui prasidėjus, mokytojas atgavo laisvę. Grįžus sovietinei valdžiai, antrą kartą buvo suimtas, kalinamas Telšių ir Kauno kalėjimuose, nuteistas 10 metų (suimtas buvo Telšiuose kaip pagrindinio judėjimo organizatorius). Mirė 1955 m. viename iš Karagandos lagerių, susirgęs insultu.

J. Bartkus įtaigiai pasakoja ir apie kitus prieškarinės Varnių mokyklos mokytojus: „Labai mylėjome mokytoją Guzikaitę, kuri buvo linksma, gera sportininkė. Labai sun-

(Nukelta į 16 p.)

Varnių mokytojai apie 1950-uosius metus su direktoriaumi H. Mejeriu

(Atkelta iš 15 p.)

ku buvo su ja išsiskirti, kai baigėm ketvirtą klasę. Jos brolis buvo Lietuvos kariuomenės kapitonas. Jie abu buvo geri čiuožėjai, todėl kariuomenės jėgomis Varniuose buvo įrengta gera čiuožykla su šviesom ir muzika, kurioje jie stengėsi mus, jaunesnius, sudominti šiuo sudėtingu, bet puikiu sportu. Jis ir mano gyvenime suteikė daug malonių akimirų. Kai mūsų klasei teikė baigimo pažymėjimus, sirgau, negalėjau atsiimti. Kartą meškeriojau upelyje netoli mokyklos. Sakau, eisiu pasiimti pažymėjimo. Nuėjau basas, meškerę pasidėjau sode. Sakau: „Atėjau, mokytoja, pažymėjimo ir šviežių žuvelių atnešiau.“ „Bet, – sako, – gausi nuskusti.“ Kol nuskutau, mokytoja apdėjo stalą saldumynais, vaišino, įteikė pažymėjimą. Taip ji mūsų klasę išlydėjo į sunkią gyvenimo kovą, apginkluotus Lietuvos istorija, gimtąja kalba ir meile artimui.“

„SKRIDAU PRO JUODUS DEBESIS...“

Taip savo mokytojavimo laiką Varniuose pokario metais apibūdino literatūrologas Albertas Zalatorius. Tiesa, tai nebebuvo tas baisiausias pokario laikotarpis, apie kurį viena iš Varnių gimnazijos kūrėjų – Vaclava Jačionytė-Martinienė, rašė: „Padorius žmonės grūdo Sibiran. Skaudžiausia ir sunkiausia buvo matyti, kaip iš klasių išveda vaikus ir veda į areštines, kur jau seniai sėdi ir verkia išvežami tėvai. Baisu buvo, kai atėję mokiniai skųsdavosi, jog juos verbuoja

NKVD darbuotojai ir verčia pasirašyti jiems dirbti. Daugelį tų, kurie nesutiko, išvežė. Ne visi grįžo, daug sugulė Sibiro ledynuose. Amžina šlovė jiems!“

Vaikeli, nebijok
Ir žodžio nenumesk.
Kur kas baisiau be jo,
Be jo ir mes – ne mes.

Šie poeto žodžiai – apie tragiškų 1941-ųjų metų mokytojus, tautos švietėjus, kurie pasakojo vaikams apie didžią mūsų tautos praeitį, apie protėvius, šimtmečiais gynusius Lietuvą nuo užkariautojų. Apie mokytojus, kurie dirbo Lietuvai didžiausio pavojaus akivaizdoje. Dauguma jų baisia kaina turėjo už tai sumokėti – Laisvės, Tėvynės, artimųjų netektimi, dažnai ir savo gyvybe. Dramatiški tie metai buvo ir Varnių mokytojams. Mokytojos A. Paukštaitės-Jogminienės vyras buvo nukankintas Rainiuose. Mokytoja Rekašienė, girininko žmona, kurią varniškiai labai gerbė už jos gerą širdį, buvo ištrepta su sergančiu vyru ir nepilnamečiu sūnumi. Dramatiškai susiklostė mokytojų Jatulienės, Riminskienės, Šečkuvienės likimai, nes jos buvo Lietuvos kariuomenės karininkų žmonos.

Kalbant apie ano meto mokytojus, negalima pamiršti ir ilgamečio Naujųjų Varnių parapijos klebono kunigo Antano Juozapavičiaus, kuris mokykloje dėstė tikybą. V. Jačionytė, buvusi jo mokinė, prisimena:

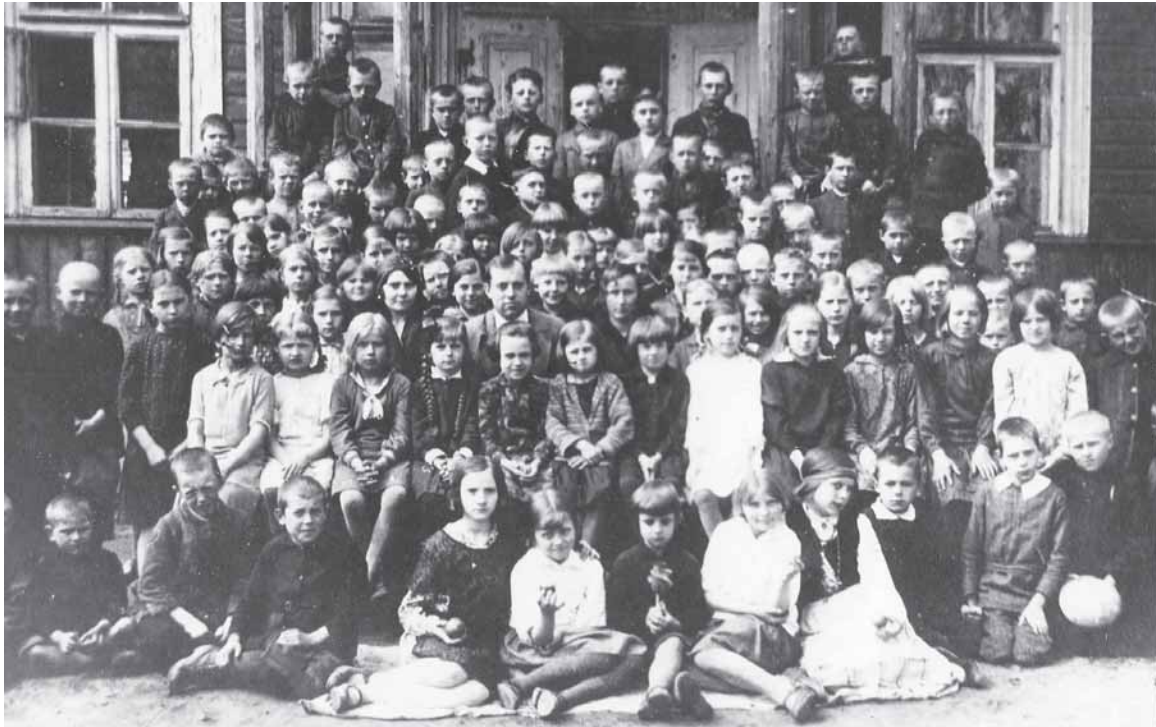
„Buvo neaukšto ūgio, rausvo veido, visada su akiniais. Ateidavo dažniausiai į pasakutinę pamoką. Mokytoja Guzikaitė pagar-

biai pasitikdavo, įvesdavo į klasę ir liepdavo mums tyliai sėdėti ir klausyti. Kunigas dažnai pato nenusivilkdavo, lazda ir skrybėlę pasidėdavo ant stalo, į mus žiūrėdavo pro akinių viršų. Poterių neklausdavo, aiškino Šv. Rašto Senąjį ir Naująjį Testamentą. Atsakinėti reikėdavo greitai, aiškiai. Kartais paklausdavo, kur yra Jeruzalė, kokios tautybės buvo Jėzus ir panašiai. Kartą tikrino visus pavardėmis. Išsigandom, nesupratom kodėl. Tada klebonas ėmė aiškinti vietovardžių ir pavardžių kilmę. Sakė, kad daug lietuviškų vardų ir pavardžių yra sulenkintų, surusintų, suvokietintų. Kiekvienam mokiniui (mūsų buvo 10) paaiškino pavardės kilmę. Baufeldas – vokiška pavardė, reiškianti statytoją. Izdonas – lietuviška pavardė, Monkevičius – turi būti Monkus, pavardė sulenkinta, Zaulevičius – turi būti Saulė, prūsiška pavardė, pirma suvokietinta Zaulė, o paskui sulenkinta. Sustojo ties mano pavarde ir pasakė, kad pagrindinė šaknis yra Jatčen – pavardė sulietuvinata Jačionis, bet kilusi iš graikų kalbos. Aš vos nepravirkau, kad esu ne lietuvis. Parėjusi papasakojau apie klebono „išmislus“ tėveliui. Jis nenustebo ir papasakojo, kad jo proprosenelis tikrai buvo barono von Ropo atvežtas iš Graikijos, įsikūrė Lietuvoje, Šėtos valsčiuje, vedė lietuvaite ir liko gyventi Lietuvoje. Tėvelis pripažino, kad klebonas daug žino ir moksliskai vertina pavardžių kilmę, o mane nuramino, kad aš esu lietuvis ir nieko nereikia bijoti.

Iš tikrųjų kun. Juozapavičius mokėjo daug kalbų: lenkų, rusų, hebrajų, lotynų, graikų. Buvo patriotas, visada kalbėjo lietuviškai net su dvarininkais, kurie buvo sulenkėję. Aktyviai rūpinosi Šaulių ir Tautininkų organizacijų veikla, ragino žmones dirbti savo tautos labui. Dalyvaudavo tų organizacijų renginiuose, vaidinimuose. Draugavo su pulkininku Makulavičiumi, nors šis buvo kitos tautybės (karaimas), bet Lietuvos patriotas, kovojęs Nepriklausomybės kovose. A. Juozapavičius buvo artimas Respublikos prezidento A. Smetonos draugas. Mačiau kartą, kaip prezidentas atvažiavo šv. Antano dieną, matyt, pasveikinti savo bendravardžio su vardadieniu. Klebonas pasitiko prezidentą prie vartų, abu pasibučiavo.

– Tai dėkui, Untaniuk, kad atvažiavai, – tarė klebonas ir patapšnojo prezidento pečių. Žmonės pasakojo, kad A. Juozapavičius daug naudingų patarimų duodavo prezidentui ir jį atvirai kritikuodavo.“

A. Juozapavičius buvo ne tik aktyvus po-

Varnių pradžios mokyklos mokiniai apie 1930 metus. Centre – vedėjas S. Kaupas, jam iš dešinės – mokytoja Rudaitienė, iš kairės – mokytoja Guzikaitė. Pirmoje eilėje trečias iš kairės – literatūrologas A. Sprindis, ketvirta – V. Jačionytė

litikas (dalyvavo rinkimuose į Valstybės dūmą), ne tik rūpestingas Naujųjų Varnių klebonas, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vaidoto 8 pulko II bataliono, dislokuoto Varniuose, kapelionas, bet ir istorikas, parašęs kol kas vienintelę Varnių istoriją (gaila, iki šiol ji vis dar rankraštyje), rašęs straipsnius į to meto spaudą, pastatęs Varniuose paminklą talentingiausiajam Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, surinkęs apie jį vertingus prisiminimus, kaupęs medžiagą apie žemaičių tarmę, vietovardžius, asmenvardžius, pasirašinęs Poškėčių Antano slapyvardžiu, globojęs kun. rašytoją J. Lindė-Dobilą, kai šis, skaudžių išgyvenimų po 1905 m. įvykių prislėgtas, pasiprašė į Varnius, kad galėtų ramiai užbaigti romaną „Blūdas“.

Ir štai atėjo 1940-ųjų košmaras. Paniekintas, išmestas iš klebonijos, prisiglaudęs varganoje altarijoje. Jo knygas, rankraščius išmetė į šiukšlyną, rudens audra nubloškė jo popierius į purvyną. Skaudžiausia kunigui buvo tai, kad visoms toms permainoms vadovavo žmogus, kurio šeima, į Varnius atblokštai Pirmojo pasaulinio karo audrų, jis buvo daug padėjęs. Neatlaikė senojo klebono širdis – suklupo priegonkyje, grįžęs iš šv. Mišių...

Karo metais Varnių mokyklos vedėju dirbo Vacys Mickus, mokytojavo K. Miltakytė, Kybartienė, Mėčiuvienė, Stragytė.

Pokaryje buvo paskirtas naujas vedėjas, iš senųjų mokytojų liko tik Stragytė ir Kybartienė. Vėliau vedėjas buvo Ratkus, mokytojos – Pipiraitė ir Miečienė. Paskutinis dar pradinės Varnių mokyklos vedėjas – Petras Baranauskas. Tai buvo labai geras mokytojas, gabus administratorius. Su juo pradžios mokykloje dirbo mokytojai Venclauskienė, J. Dzindzolėtaitė, Žalpyš ir Vinciuolis.

KAIP KŪRĖSI VARNIŲ GIMNAZIJA

Šiandien jau nelengva tai įsivaizduoti – iš jos kūrėjų nedaug ką jau beturime galimybės pakalbinti. Laimei, Vilniuje dar gyvena mokytoja V. Jačionytė-Martinėnienė. Ji prisimena: „Mokyklos įkūrimu rūpinosi matininkas Januševičius iš Vidmantų kaimo, buvęs Radviliškio progimnazijos direktorius J. Gūžys, klebonas Zasas ir aš, V. Jačionytė. Visi pasitarę nutarėm pirmiausia surinkti benorinčius mokytis mokinius, jų tėvus, o paskui kreiptis į Telšių švietimo skyrių (jo vedėjas buvo rašytojas Butkų Juzė, mano bendradarbis Telšių suaugusiųjų gimnazijoje). Netrukus leidimas buvo gautas. Veikti pradėjome tik nuo 1944 m. lapkričio 4 d.“

Pirmasis pedagogų tarybos posėdis įvyko 1944 m. gruodžio 9 dieną. Ta diena ir laikoma mokyklos gimtadieniu. Pirmasis direktorius buvo J. Gūžys, ilgametis pedagogas. Jis būdavo labai taktiškas tiek su mokytojais, tiek ir su mokiniais. J. Gūžys pirmasis pradėjo rūpintis mokyklos patalpomis, inventoriu. Suolus ir lentas teko skolintis senas iš pradžios mokyklos. Mokykla turėjo sargą-stalių. Jis padėjo suremontuoti buvusio teismo patalpas – ten mokykla ir įsikūrė. „Iš pradžių veikė tik 3 gimnazijos klasės. Mokytojai buvo šie: R. Gūžytė, Ralys (veterinaras, dėstęs gamtos mokslus), J. Pročkys (buvęs matininkas), Montvila (studentas), V. Jačionytė, dar keletas. Mokykla greitai stiprėjo, augo. Antrasis jos direktorius buvo Titas Taurosevičius. Jis rūpinosi, kad būtų suremontuoti buvusios kunigų seminarijos rūmai. Atlikus darbus, į šiuos rūmus persikėlė mokykla,

(Nukelta į 18 p.)

Direktorius Titas Taurosevičius

(Atkelta iš 17 p.)

o senosiose patalpose įsikūrė medikai.

Štai ką apie ano meto mokytojus pasakoją Varnių gimnazijos antros laidos abiturientė Irena Dambrauskaitė-Krivickienė: „Jų buvo subėgusių per karą iš aukštųjų mokyklų, tikrų akademikų. Nors buvom alkanai ir su klumpėm, bet gavome labai aukšto lygio išsilavinimą, ypatingą dvasingumą (žinoma, tam turėjo įtakos ir istoriniai įvykiai, patriotizmas). Prisimenu savo pirmąją lietuvių kalbos mokytoją R. Gūžytę. Aš ją tiesiog dievinau ir buvau nusprendusi studijuoti tik lietuvių kalbą ir literatūrą, būti mokytoja.“

Tuo metu mokykloje jau dirbo mokytojai Šimkevičius (matematikas), iš Užvenčio atsikėlę Raičinskai (fizikas ir lituanistė), Smilgys, Grigaitė, Masilionis, Aleknaitė, Jucevičius, Petraitis (įkūrus Varnių rajoną, jis buvo paskirtas Švietimo skyriaus vedėju), dar vėliau mokykloje įsidarbino S. Martinėnas, H. Mejeris, kuris paskirtas mokymo dalies vedėju, o išvykus T. Taurosevičiui, – direktoriumi. Pokario audros į Varnius atbloškė ir Vlado Mikšio šeima. V. Mikšys buvo vargonininkas. Varnių gimnazijoje jis tapo puikiu muzikos mokytoju (jo dukros Aldona ir Danutė dirbo Kauno muzikiniame teatre; viena buvo solistė, kita – muzikologė). Jis drauge su direktoriumi T. Taurosevičiumi suorganizavo chorą, oktėtą. Tais metais mokytojai kartu su mokiniais vaidindavo net operetas.

Štai ką apie tuos metus mokykloje prisimena mokytoja V. Jačionytė: „Parašiau liaudies dainų motyvais operetę „Per kiemelįėjau“, kurią sėkmingai suvaidinom. Paskui direktorius pasiūlė vaidinti studentų labai mėgstamą „Consilium facultatis“. Pasisekė. Pagrindinius vaidmenis atliko abiturientai A. Valius, A. Nausėda, Šalčius, Mikšytė ir kt. Visiems vaidinimams dekoracijas piešė Jonas Jucius, A. Valius, Lukoševičiai. Saviveikla turėjo didelį pasisekimą. Pokario nelaimių išvarginti žmonės nors valandėlei ateidavo atsikvėpti. Paskui vaidinome komediją „Talentai iš provincijos gilumos.“ Pagrindinį vaidmenį atliko mokinė Monstavičiūtė-Petraitenė, pavaizdavusi kaimo mergelę, kuri nori tapti artiste. Sėkmingai veikė tautinių šokių būrelis, kuriame dalyvavo visi vyresnių klasių mokiniai. Rūbus pasisiūdavo patys mokiniai iš visokių senų skarų, paklodžių. Šokome ne tik liaudies šokius, net siužetinį baletą „XVII amžiaus žaidimai“ pastatėme. Geriausi šokėjai buvo Gudavičiūtė, Mikšytė, Dikselytė, Monstavičiūtė, Nausėda ir kt.“

Bet dramatiškas istorinis laikas vis primindavo apie save: „Sužinojau blogą naujieną – suėmė mūsų auklėtoją Vladą Mikšį, Danutės tėvą. Direktorius neleido eiti prie mašinos, kuria veš į Telšius. Bet mes, visos mergaitės ir trys berniukai, nuėjome. Pradėjome net balsu verkti, rodos, širdis plyš iš skausmo. Danutė su motina ir sesute taip pat buvo. Mašinai pradėjus važiuoti, jis nukėlė kepurę ir mums pamojo „sudie“. Mums dar labiau pasipylė ašaros, matant nutolstančią mašiną...“ – tai ištrauka iš Irenos Dambrauskaitės dienoraščio, rašyto 1946 metais. Tiesa, mokytoją V. Mikšį netrukus paleido, bet I. Dambrauskaitė teko apverkti ir savo jaunystės draugą Albertą Mikutavičių, sribų nušautą ir numestą ant Varnių gatvės grindinio, o po kelerių metų, kai ji jau buvo baigusi gimnaziją, buvo ištremtas ir direktorius T. Taurosevičius. Sekimas, įtarinėjimai buvo tapę kasdienybe.

Mokytoja V. Jačionytė-Martinėnienė prisimena: „1950 m. per žiemos atostogas organizavome didelį sporto vakarą buvusių kareivinių salėje. Daug darbo įdėjo mokyti. Martinėnas, direktorius J. Lapė, muzikos mokytojas ir kt. Vakaras visiems patiko, nes programoje dalyvavo apie 80 mokinių. Buvo svečių net iš Kauno, Šiaulių. Tačiau vietos valdžiai užkliuvo popierinių gėlių spalvos – įtarė, kad parinktos geltona, žalia, raudona, o sportinė piramidė pabaigoje – Gedimino piliis. Rajono laikraštyje buvom išpeikti. Prikišo, kad norėjom pademonstruoti savo buržuazines pažiūras.“

Įkūrus Varnių rajoną, mokytoja Vaclava buvo paskirta dirbti Švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėja, bet 1952 m. abu su vyru buvo priversti palikti Varnius. Matyt, negalėta pamišti ir to, kad, mokydamasi Telšių gimnazijoje, ji buvo aktyvi skautė, o 1938 m. drauge su mokytoja Serapiniene įkūrė skautų draugovę Varniuose, „mokyklos partiečiai apskundė, kad lankau bažnyčią, kad abu su vyru esame „ne tų pažiūrų“. Netrukus ėmė kibti prie darbo, bet neįveikė, neprikibo. Pagaliau tiesiai pasakė, kad mes negalime būti mokytojais, patarė patiems paduoti pareiškimą. Taip ir padarėme...Nieko neminiu piktu žodžiu, niekam niekada nekeršijau. Prisiminimai apie Varnius šilti, malonūs, nes tai mano tėviškė. Dažnai susitinku su buvusiais auklėtiniais, kurie dar mūsų neužmiršo.“ 33 metus mokytojai Martinėnai dirbo Jonavoje, buvo mylimi mokinių ir jų tėvų, tai guodė ir atlygino visas skriaudas.

JURGIS GŪŽYS – PIRMASIS VARNIŲ GIMNAZIJOS DIREKTORIUS

Drąsiai galima teigti, kad Jurgis Gūžys visą savo gyvenimą atidavė Lietuvos mokyklai. Gimė jis 1885 m. Kauno apskrities Rokelių kaime. Buvo jauniausias sūnus ūkininkų, auginusių septynis vaikus, šeimoje. Anksti neteko motinos. Žiemą Gūžių vaikus mokė pasamdytas „daraktorius“, vėliau Jurgis lankė Aukštosios Panemunės pradinę mokyklą. Baigė mokyklą pas vyresnį brolių Lomžoje, kur šis dirbo liaudies mokytoju. Mokėsi Veiverių dvi-klasėje mokykloje, kuri veikė prie mokytojų seminarijos ir ten pasirengė dirbti mokytoju. Gavo darbą Lenkijoje. Iš spaudos sužinojęs, kad lietuviai reikalauja įvesti mokyklose lietuvių kalbą, leisti lietuviams mokytojams dirbti vietoj rusų, J. Gūžys parašė prašymą Vilniaus apygardos mokyklų globėjui perkelti jį mokytoju į Kauno guberniją. 1906 m. J. Gūžys buvo paskirtas į Kupreliškių pradžios mokyklą (Panevėžio apskr.). Ten dirbo iki Pirmojo pasaulinio karo. 1915 m. pasitraukė į Rusiją, dirbo švietimo srityje. 1918 m. grįžęs į nepriklausomą Lietuvą, tarnavo Vidaus reikalų ministerijoje, lankė J. Jablonskio lietuvių kalbos kursų mokytojas, žurnalistas ir rašytojas. 1920 m. parašė prašymą Švieti-

mo ministerijai skirti jį vidurinėsios mokyklos vedėju. Buvo paskirtas steigiamos Anykščių mokyklos vadovu. Labai sudėtingomis sąlygomis J. Gūžiui pavyko įkurti, sutvarkyti mokyklą, kuri, metams einant, tapo keturklase. 1929 m. jis buvo perkeltas į Šėtos progimnaziją, kurios direktoriumi dirbo iki 1931 metų. Tais pačiais metais J. Gūžys tapo Radviliškio valstybinės progimnazijos direktoriumi (ten dirbo iki 1940 m.). Nepriklausomos Lietuvos valdžia aukštai įvertino J. Gūžio kruopštumą ir sąžiningumą – 1938 m. Lietuvos Prezidentas jį apdovanojo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu ir Lietuvos Nepriklausomybės 1918–1938 m. medaliu.

Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Gūžių šeimai, kaip ir visai Lietuvos inteligentijai, prasidėjo nemalonumai. 1940 m. J. Gūžys buvo perkeltas į Šilalę, kur jis dirbo progimnazijos direktoriumi. 1941 m. birželio 14 d. Tauragėje, gimnazijoje, kurioje mokėsi Gūžių dukra Birutė, suėmė daug žmonių. Jie buvo išvežti į Sibirą. Direktoriui Gūžiui vienas iš mokinių pranešė, kad būsimų tremtinių sąrašuose yra ir jo pavardė. Gūžių šeima skubiai susiruošė ir išvyko į Kauną.

Prasidėjo karas. Jo sumaištyje žuvo visas į Kauną išsiųstas Gūžių šeimos turtelis. „Mes visi likome kaip stovime,“ – prisimena dukra Birutė.

Vokiečių okupacijos metais J. Gūžys vėl dirbo Šilalėje, nuo 1942 m. – Žemaičių Naujamiestyje, o 1943 m. persikėlė į Kuršėnus, kur jam buvo patikėtos progimnazijos direktoriaus pareigos.

1944 m. nauja karo banga Gūžius atbloškė į Varnius. Čia, kaip jau žinome, J. Gūžys ėmėsi kurti progimnaziją, kuri, laikui einant, tapo gimnazija. Čia savo pedagoginį darbą pradėjo ir Gūžių dukra Regina. Štai ką ji apie tuos metus prisimena: „Varniai sugriauti, žmonės išsiblaškę, bet kaip gera, kad nebegriaudžia pabūklai, naktimis nebeūžia bombonešiai. Tačiau nelemta mums džiaugtis taika. Pokario metu Stalinas sugriovė daug šviesių vilčių...“

Dramatiškas buvo Reginos likimas. 1939 m. įstojusi į Vytauto Didžiojo universitetą, ji studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą su tokiais garsiais literatais kaip V. Mačernis, P. Aukštikalnytė-Jakimaitienė, K. Bradūnas. Studijuodama sutiko Antaną Jakštą. Jaunuoliai pamilo vienas kitą. Meilei net karas ne kliūtis: „Mama ir tėvelis džiaugiasi, kad Velykoms mus aplanko Antanas. O mano širdyje išsisklaidė visos sutemos [...]. Ar buvau liūdna? – Ach, jau pamiršau! Ar bijojau pavojų – kokių? Jų nėra, nes mes kartu, ir skamba juokas lūpose, spindi akys džiaugsmu!“ Jaunuoliai prašo tėvėlių leidimo susituokti. „Mama apsiverkė: frontas čia pat, rytdiena neiški, o jos dukra svajoja apie santuoką su mylimu žmogumi!“ Bet Antanas į Varnius neatvažiavo. „Veltui aš laukiau atvažiuojant Antano. Tėvelis, pasitaręs su mama, pats išvažiavo pažiūrėti. Jaučia širdis, kad įvyko baisi nelaimė... Jau iš tolo pasirodžiusi tėvelio figūra nieko gero nelemia. Jo eiseną, jo žvilgsnis viską pasako: nėra, nesurado, suimtas...“ Ar bent nujautė mokytoja Regina Gūžyte susižavėjusios Varnių gimnazistės, kokį skausmą ji nešiojosi savo širdyje? Po Stalino mirties, kai sovietinių lagerių kaliniams atsivėrė durys į laisvę, 1955 m. vasarą Regina išvyko į Uchtą pas Antaną. „Ten įvyko ir jūdviejų lauktos vestuvės. Kai grįžo į Lietuvą, jie gyveno Ukmergėje, Čiobiškyje, Ignalinoje. Čia Reginos, kaip mokytojos, darbas nutrūko, kadangi kažkas įskundė valdžiai, kad jos vyras Antanas Jakštas buvęs tremtinys.“ Tai citata iš Rūtos Švabauskienės, J. Gūžio proanūkės, pagarbiai, su meile tyrinėjančios savo giminės istoriją, teksto.

Regina ir Antanas užaugino du sūnus ir dukrą. Vienas iš sūnų tapo mokytoju, dirbo mokyklos direktoriumi. Sulaukta ir anūku, pasirinkusių pedagogo profesiją.

Na o štai ką apie J. Gūžį – Varnių mokyklos direktorių – pasakoja mokyt V. Jačionytė: „Labai įdomūs buvo pedagogų tarybos posėdžiai. Direktorius kreipė dėmesį į pamokų kokybę, mokytojų ir mokinių santykius, tačiau nelipo mokytojams ant kulnų, nelandžiojo į pamokas. Sakė, kad, pasikalbėjęs su mokytoju apie dėstomą dalyką, jis jau žino, kokios mokytojo žinios. Mėgo drausmę ir tvarką. Kokia ji bus, pasakė pirmą dieną susirinkusiems mokiniams. Prašė tėvėlių, kad mokiniai įsigytų uniformas. Nemėgo vėluojančių, netgi stovėdavo prie durų ir klausdavo, kodėl vėluoja. Labai nemėgo, jei mokytojas su mokiniu konfliktuodavo, sakydavo: „Mokytojui bartis su mokiniu netinka. Mokytojas mokinį gali tik pamokyti.“ Buvo nusistatęs ne tik prieš alkoholį, bet ir prieš rūkymą, sakydavo: „Kad mokykloje dūmo kvapo neužuosčiau!“ J. Gūžys buvo ir drąsus žmogus. Jis neišsigando ir nuėjo į saugumą užtartai mokytojos V. Jačionytės-Martinienės, kai ji 1945 m. buvo suimta

Pirmasis Varnių gimnazijos direktorius Jurgis Gūžys 1934 metais

už tai, kad vokiečių okupacijos metais vieną kartą buvo iškviesta vertėjauti. Nors paties direktoriaus ir jo šeimos likimas kabėjo ant plauko, nuvykęs į NKVD, jis įrodinėjo, kad V. Jačionytė netarnavo vokiečiams. Gūžių šeima ėmė domėtis saugumas – tai buvo viena iš priežasčių jiems išvykti iš Varnių, be to, sūnus Donatas gavo paskyrimą dirbti Plungės ligoninėje. Plungės gimnazijoje J. Gūžys dirbo rusų kalbos ir matematikos mokytoju ir ten buvo gerbiamas. Mirė staiga – klasėje jį ištiko priepuolis. Mokiniai parvedė namo ir tą pačią dieną mokytojo nebeliko.“

DRAMATIŠKAS DIREKTORIAUS TITO TAUROSEVIČIAUS LIKIMAS

Neilgai Varniuose dirbo ir antrasis gimnazijos direktorius Titas Taurosevičius. „Advokatas, nepanoręs juo būti esant sovietinei santvarkai,“ – rašo apie jį V. Jačionytė-Martinienė.

1945–1946 mokslo metais pakeitęs į Plungę išvykusį J. Gūžį, T. Taurosevičius pasirodė esąs geras administratorius, griežtas mokiniams ir mokytojams. Dėstė lotynų kalbą. Daug dėmesio skyrė sportui, sa-

(Nukelta į 20 p.)

Albertas Zalatorius su savo auklėtiniais prie gimnazijos – buvusios Varnių kunigų seminarijos pastato

(Atkelta iš 19 p.)

viveiklai. Jam vadovaujant mokykla išaugo iki pilnos gimnazijos. Direktorius dėjo visas pastangas, kad būtų suremontuotas kunigų seminarijos (vėliau – kareivinių) pastatas ir gimnazija turėtų tinkamas darbu patalpas. T. Taurosevičius visą laiką ieškojo naujų gerų mokytojų. Mokytoja V. Jačionytė prisimena: „Direktoriaus nemėgo Vykdomojo komiteto pirmininkas, skundė jį ministerijai. Todėl direktorius buvo priverstas išsikelti į Mažeikius.“ To sudėtingo laiko gimnazistė I. Dambrauskaitė laiške šiuolaikiniam mokyklos jaunimui rašo: „Mes irgi nebuvo kokie superšventieji. Ir kentėjome, ir mylėjome, ir pykom... Man dabar gėda, kad pykdavom ant savo mokytojų, ypač ant direktoriaus Tito Taurosevičiaus, kad jis domisi, kur mes vaikščiojam vakarais, kad stengiasi apsaugoti nuo pavojų. Į viską žiūrėjom pro savo vaikiško idealizmo akinius, be kompromisų. Daug ko nesupratome, nežinojome. Ne vienas mokytojas tada turėjo slėpti savo tikrąsias pažiūras, gyveno savo slaptą gyvenimą, bijojo dėl savęs ir norėjo apsaugoti mus. Gal ir apsaugojo. Suėmimai ir trėmimai prasidėjo jau mums baigus gimnaziją. Ir pats direktorius buvo ištremtas. Nežiūrint mano išdaigų, jis visada man padėjo, skatino baigti mokyklą aukso medaliu. Jį gavusi lengvai įstojau į universitetą.“

O tais 1946 m. rašytame dienoraštyje Irena, tada šešiolikmetė moksleivė, svarstė labai drąsiai: „Mano viena svajonių – tapti partizane ir kovoti už Tėvynę. Ak, kaip tai būtų kilnu ir gražu!“ Galima suprasti, kodėl direktorius taip sekė savo mokinių žingsnius ir ko jis bijojo, norėdamas apsaugoti būsimus „einšteinus ir galilėjus“ ateities Lietuvai. Tame pačiame Irenos dienoraštyje yra ir kitas

įrašas. Visą naktį išlaikyta NKVD pastate, kur buvo tardoma, bandant ką nors įtartino sužinoti apie direktorių, ji liko tvirta: „Kai sėdėjau pas tardytoją, girdėjau už sienos moters klyksmą: „Jėzau Marija, nemuškit!“ Bet laikiausi. Geriau aš nukentėsiu, nei kito nelaimės ar ištrėmimas gulėtų ant mano sąžinės.“ O juk neseniai buvo supykusi ant direktoriaus, kad už visai nekaltą „robaksiuką“ jie, keli gimnazistai, buvo svarstomi ir net grasinama šalinti iš gimnazijos. Mokytojai barasi už neišmoktas pamokas, nė nepagalvoję, kur naktį buvom, kur sukasi mūsų mintys, kankina savo pamokslais ir pažymiais, graso šalinti iš gimnazijos už menkiausią nieką... O nuo vieno mūsų žodžio priklauso jų likimas...“

Daugiausiai apie direktorių T. Taurosevičių Varniuose prisimena buvęs mokytojas Algirdas Jonas Purtokas, gyvenęs pas direktorių. Pastarasis 1948–1951 metais jį ir išlaikė. T. Taurosevičiaus žmona buvo gydytoja stomatologė Romualda Trečiokaitė, Marijos Purtokaitės-Trečiokienės, iki 1938 metų dirbusios Šiaulių gimnazijoje mokytoja, duktė. Jie susipažino Varniuose, čia ir susituokė.

Gimė Titas Taurosevičius Beržės kaime (Varnių vlsč.) 1910 m. sausio 1 d. ūkininkų šeimoje. Tėvai buvo pirkę žemės iš kunigo A. Juozapavičiaus. Tėvas – Benediktas, motina – Morta Daujotaitė. Nuo 1924 m. Titas mokėsi Kražių gimnazijoje. Baigęs 6 klases, buvo įstojęs į Telšių kunigų seminariją, bet trečiame kurse iš jos Titą pašalo. Vėl grįžo į Kražių gimnaziją, ją baigė ir įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą, kurį 1938 m. baigė ir dirbo advokatu Kelmėje.

1944 m. atvyko į Kuršėnus ir mokytojavo, o 1945 m., kaip jau rašyta, tapo Varnių gimnazijos direktoriumi. Priverstas palikti Varnius, T. Taurosevičius 1947–1948 metais dirbo Mažeikių gimnazijos direktoriumi, 1948 m. mokytojavo Eržvilke, 1950 m. persikėlė į Laukuvą ir dirbo Rietavo apskrities sveikatos skyriaus ūkio dalyje.

Per 1951 m. trėmimus buvo suimtas ir nuvežtas į Plungės geležinkelio stotį. Jo žmona Romualda su mėnesio amžiaus dukrele Birute pati pasiprašė į tremtį drauge su vyru. Šeima buvo išvežta į Krasnojarsko kraštą ūkio darbams.

Gali būti, kad T. Taurosevičiaus tremtis buvo nulemta jau Varniuose. Išlikusiame Varnių mokyklos komjaunimo organizacijos metraštyje rašoma: „1946–1947 metų pirmą komjaunimo organizaciją sudarė 8 nariai [...]. Sekretorius – J. Š. Deja, po poros mėnesių paaiškėjo, kad jis, nacionalisto mokyklos direktoriaus T. Taurosevičiaus priverstas, priklauso pagrindinei nacionalistinei organizacijai. Komsorgu išrenkamas atsidavęs komjaunuolis V. R. 1949–1950 m. komjaunimo sekretorius ir komjaunuoliai St. S. ir J. N. su ginklu rankose vyksta į kovines operacijas naikinti buržuazinių nacionalistų likučius.“ Taigi iš Varnių T. Taurosevičius jau išsivežė nacionalisto etiketę, o tai buvo tolygu mirties nuosprendžiui. (Tais metais komjaunimo sekretorius turėdavo teisę net vizituoti mokytojų pamokas.)

Iš Sibiro Taurosevičių šeima grįžo 1956 metais. Titas dėstė rusų kalbą Pajūrio žemės ūkio technikume, nuo 1959 m. – Plungės centrinėje ligoninėje dirbo vyriausiojo gydytojo pavaduotoju ūkio reikalams. Mirė Plungėje 1972 metais. Jo dukra Birutė tapo gydytoja ir dirbo pediatre Kaune.

T. Taurosevičius turėjo 4 seseris. Dvi iš jų palaidotos Varnių kapinėse: Adolfiną Vismantienę, mirusią 1961 m., ir Zofiją Kairienę, garsaus Lietuvos lakūno Jurgio Kairio mama, palaidota šių 2009 m. pavasarį. Telšių ligoninėje gydytoju traumatologu dirba T. Taurosevičiaus anūkas Artūras.

Varnių vidurinės mokyklos mokytojai su direktoriumi K. Dabulskiu 1968 metais. Penktas iš kairės – mokyimo dalies vedėjas H. Mejeris, šeštas – K. Dabulskis, pirmas iš dešinės – J. Jucius

HENRIKAS MEJERIS

T. Taurosevičiui išvykus, nuo 1949 iki 1951 m. Varnių mokyklos direktoriumi dirbo Henrikas Mejeris. Tai buvo nepaprasta asmenybė – didelis eruditas, labai humaniškas žmogus. Kilęs jis buvo iš Žemaitijoje garsios Mejerių giminės. Jis žinomas ir kaip vertėjos, rašytojos, pedagogės Barbaros Mejerytės gentainis. Pats H. Mejeris taip pat buvo gabus. Išliko periodikoje publikuotų jo novelių, vaizdėlių gamtos tema. Administracinis darbas jam nebuvo prie širdies. Elgėsi labai humaniškai, mylėjo mokinius. Buvę mokiniai prisimena, kad jis niekada jų nebardavo, retai pakeldavo balsą, neskubėdavo rašyti nepatenkinamų pažymių mokiniams, todėl šiems būdavo gėda neišmokti jo užduotos pamokos. Vytauto Didžiojo universitete buvo baigęs vokiečių kalbą ir lietuvių literatūrą, mintinai cituodavo ilgiausias tiek vokiečių, tiek lietuvių rašytojų kūrinių ištraukas. Ypač mėgo Vinco Mykoliaičio-Putino kūrybą.

Varnių gimnazija H. Mejeriui jau buvo nebe pirmoji darbovietė. Vokiečių okupacijos metais jis dirbo pirmuoju Laukuvos gimnazijos direktoriumi (kai 1943 m. gimnazija buvo atkelta iš Šilalės į Laukuvą). Sovietmečiu H. Mejeriui teko nemažai kančių patirti dėl to, kad vokiečių okupacijos metais keletą kartų tardymo metu vokiečių buvo pakviestas vertėjauti. Nors vertėjas iš paskutiniųjų stengėsi padėti tardomiems žmonėms, sovietų valdžia į tai neatsižvelgė – mokytoją suėmė ir išvežė į Šilalę, o vėliau įkalino Tauragės kalėjime. Iš čia H. Mejeris buvo ištremtas į Sibirą. Pasakojama, kad, išvežant H. Mejerį, palydėti savo mylimo gimnazijos direktoriaus buvo atėjęs visas būrys laukuviškių, kurie paskui veži-

mą ėjo iki pat Šilalės (jo buvusios mokinės Doros Kaganaitės-Tallat-Kelpšienės liudijimas).

Varnių mokykloje išdirbęs apie 30 metų, iš pradžių – direktoriumi, vėliau – mokyimo dalies vedėju, H. Mejeris čia paliko labai gerus prisiminimus apie save. Jis buvo visada ramus, taktiškas, mokėdavo rasti paguodos žodį susikrimsiam kolegai, užtarti kerštingo vizitatoriaus puolimą jauną mokytoją. Kai mokykloje, sužinojus, kad tuoj tuoj užgrius kokio komunistinio auklėjimo tikrintojų brigada iš rajono ar ministerijos, kildavo panika, užtekdavo ramios vedėjo (taip jį vadinome) šypsenos ir žodžių: „Ko bijot? Juk nuo Žemės rutulio nenustums.“ Mokytojoms, tyliai burnojančioms, kad tiek daug laiko atima privalomi politšvietimai, kurie iki gyvo kaulo nusibosta, jis, gudriai šyptelėjęs, tarstelėjo: „O man nenusibosta...“ Mokytojos nustebė – iš Vedėjo to nesitikėjo! „Aš per tą laiką mintyse pasiruošiu visoms rytdienos pamokoms“, – paaiškino jis.

H. Mejeris sunkiai išgyveno atsisveikinimą su mokykla, kai teko išeiti į pensiją, paskui – atsisveikinimą su pamiltais Varniais, savo gražia sodyba Varnelės pakrantėje, Lūksto ežeru, kurį meške-riodamas buvo eilėmis ir proza aprašęs. Po pakartotinio insulto teko glaustis prie vaikų – iš pradžių Kaune, vėliau – Vilniuje. Žmona yra pasakojusi: kai nebedirbo, kas rytą anksti keldavosi, nusi-skusdavo, apsirengdavo kaip į mokyklą, stovėdavo prie lango, pro užuolaidą stebėdavo į mokyklą einančius vaikus, o per veidą riedėdavo ašaros... Laiške iš Vilniaus jis rašė: „Nelengva persodinti medį, augusį vienoj vietoj trisdešimt metų. Bėgti nuo Varnių erdvės, nuo nuoširdžių varniškių, nuo Lūksto ir visų jo gyventojų, nuo Pušyno su storakočiais ir juodagalviais baravykais tikrai nenorė-

(Nukelta į 22 p.)

(Atkelta iš 21 p.)

jau. Truputį negerai, kad mano langas išeina į rytus, o Varniai vakaruose... Kada rašiau atsiminimus apie savo didžiąją kelionę, tik pakeldavau akis ir matydavau tolumoje dumiantį traukinį Sibiro žeme. Atsistojus suspindėdavo toliau Baikalas, dar toliau nesunku buvo pamatyti Tolimųjų Rytų sopkas...“ Kitame laiške skundžiasi Vilniumi: „Aplinka čia visa kažkokia nežemaitiška. Gavau laišką iš socialinio skyriaus, tai net pavardės ant voko nemoka lietuviškai užrašyti. Sunkus ir atsakingas darbas laukia jūsų, lituanistai. Seniai, dar Varniuose, klausiausi LKP suvažiavimo atidarymo. Juk negirdėjau nė žodžio lietuviškai! O tai buvo aukščiausio Lietuvos organo pasitarimas.“

Labai gražus, kaligrafiškas buvo H. Mejerio raštas. Susirgęs rašė labai sunkiai, bet be galo stengėsi, kiekviena raidelė atrodė išpiešta mažais brūkšneliais. Taip parašyti ir poetiškieji prisiminimai apie tais pačiais 1981 metais mirusius mylimus kolegas ir draugus Joną Jucių ir Joaną Brunienę. Maža ištraukėlė iš jų: „Neprišimenu, ar tai buvo paprastas sekmadienis, ar didesnė šventė (mums, žvejams, tai „įprasta darbo diena“). Praleidęs darbingas rytmečio valandas ant ežero, išplaukiau į pakrantę pailsėti, praleisti tvankią vidurdienio kaitrą. Čia, Lūksto paplūdimyje, radau būrį draugų, besidžiaugiančių vasaros malonumais. Kaip paprastai, tuoj atsirado norinčių vartele pasiiršyti. Šitokių būdu vienu kartu vartyje atsirado mokytojai Jonelis ir Joana. Plaukiant pro Šermukšninę, keleiviai užsigeidė pameškerioti. Visos priemonės čia pat, po ranka. Reikėjo tik noro. O šito abu keleiviai, pasirodo, turėjo. Nedidelis instruktažas ir darbas prasidėjo. Abi mano meškerės „dirbo“, taigi jų šeimnininkas galėjo ramiai ilsėtis, patogiai atsisėdęs valtės gale. O buvo, prisimenu, nuostabiai graži, rami, saulėta diena. Buvo gera vidurdienio tyloje, ramiai besisupančiame laivelyje ilsėtis, svajoti, džiaugtis, kad gyvename:

Slenka valtėlė kaip debesėlis
Saulės krašte.
Bangos švininės supas ir tviska
Žvaigždžių rašte...“

H. Mejeris paskutiniąsias gyvenimo vasaras praleido Žalpeliių kaime, netoli savo tėviškės. Palaidotas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse. Prie kapo duobės šiltais, įsimintiniais žodžiais su buvusiu kolega ir bičiuliu iš Varnių vidurinės laikų atsisveikino Albertas Zalatorius.

DAR ŠIS TAS IŠ TŲ LAIKŲ

1949 m. Varniai tapo rajono centru. Pokario metais Lietuvoje buvo atidaryta daug naujų septynmečių mokyklų, kuriose dirbo jau ir buvę Varnių gimnazijos mokiniai. Pirmasis Telšių rajono Švietimo skyriaus vedėjas buvo K. Petraitis. 1951–1952 mokslo metais Klaipėdos apskrityje švietimo skyrius į Varnius dirbti mokyklos direktoriumi atsiuntė IV kurso studentą Juvencijų Lapę. Mokytojams patiko naujasis direktorius, nes buvo labai doras, jautrus, humaniškas – visiems buvo malonu su juo dirbti. Mokėjo bendrauti su žmonėmis: iš senesnių nesigėdijo pats pasimokyti, nebijojo pa-

Gimnazijos vitražo pašventinimo akimirka. Kalba Telšių vyskupas Jo Ekscelencija dr. Jonas Boruta SJ. Nuotrauka iš gimnazijos archyvo

prašyti patarimo ir neslėpė, kad to patarimo jam reikia. Vyresni mokytojai tai vertino labai teigiamai – direktorius neriečia nosies ir nemenkina patyrusių mokytojų. Jauniems mokytojams stengėsi padėti, užtarė tuos, į kuriuos šnairavo valdžia.

Apie ilgokai direktoriavusį Joną Mikalauką kol kas mokyklos muziejus nedaug teturi sukaupęs prisiminimų, o štai direktoriaus Kosto Dabulskio laikotarpis – ištisa epocha, verta atskiro straipsnio. Tikimės, kad atsiras ir buvusių mūsų mokinių, norinčių pasidalinti prisiminimais apie savo mokslo metus, mokytojus, mokslo draugus. Varniuose dirbusių mokytojų mintys, nesvarbu, šviesios ar liūdnos jos, būtų mums labai vertingos ir įdomios. Prisiminimai – vienas iš nedaugelio būdų išsaugoti atmintį apie praeitį, nutiesti tiltelį tarp praeities ir ateities. Nebūtų tų prisiminimų, mūsų gyvenimas nustotų didelės dalies savo prasmės ir grožio. Tokios mintys kyla skaitant kad ir šią ištraukėlę iš nuostabaus žmogaus, talentingo mokslininko, gabaus literato, 1956–1960 m. mokytojavusio Varniuose, Alberto Zalatoriaus prisiminimų:

„Ketveri metai Varniuose – ko gero, smagiausias mano gyvenimo laikotarpis. Gal todėl, kad buvau jaunas ir labai pasitikėjau savimi, gal todėl, kad mokytojo darbas man sekėsi, o gal todėl, kad sutikau simpatiškų ir dorų žmonių (visada išsaugosiu buvusių kolegų Mejerio, Juciaus, Smilgio atminimą). Per pamokas kalbėdavau su įkvėpimu, mokiniai manęs klausė ir, atrodo, pasitikėjo. Prisimenu, kartą dešimtokai per pertrauką pasikvietė mane, kad aš jiems išspręscia kažkokį svarbų klausimą. Nueinu: visi įkairę, susėdę ant suolų viršaus, akys blizga. „Pasakykite, mokytojau, yra Dievas ar nėra? Pasakykite, mokytojau, kas yra meilė?“ Sakau: vaikai, čia ne vienos pertraukos pokalbis, paskirkime tam porą pamokų. Pamokas tekdavo tvarkyti pagal sąžinę: tik į žurnalą surašai daugmaž pagal programą, o darai, kaip liepia širdis. Maironiu, Biliūnui, Nėriai pridėdi, o Girą ar Guzevičių šuoilais prašoki. [...] Jaučiau bendraminčių petį, pritariantį žvilgsnį, mokinių dėmesį, ir man to užteko. Vaikščiojau skliautuotais buvusios kunigų seminarijos koridoriais taip, lyg skrisčiau ant teismo ir drąsos sparnų...“

Tekstas parengtas pagal Varnių vyskupo Motiejaus Valančiaus gimnazijos muziejuje sukaupią medžiagą